

СОЦИАЛНОТО РАЗНООБРАЗИЕ И МИКРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА БОРБА С БЕДНОСТТА

Социалното разнообразие в условията на преход на България към пазарна икономика поставя пред социалната политика трудни въпроси за балансирането на мерките за социална подкрепа по такъв начин, че да може да се осигурява адекватна степен на сигурност на социалните помощи едновременно с дефиниране и прилагане на надеждни форми на интеграция на хората в пазара на труда. Стимулирането на изграждането на зараждащия се частен сектор чрез подкрепата на предприемачеството, малките и средни предприятия и семейния бизнес дава възможност за позитивно насочване на процесите на социалното разнообразие чрез създаване на по-голяма устойчивост на самоинициативата на частния сектор. Това допринася и за повишаването на заетостта и доходите, което на свой ред подобрява социалното благосъстояние.

В разбирането на социалното разнообразие има остра нужда от разграничаване на проявленията на бедността и формирането на адекватни политики за преодоляването ѝ. Важен напредък по проблемите на изследването на бедността в България през последното десетилетие отбелязаха анализи на български автори, които дават основания да се дефинират нови проявления на бедността и съобразно това да се търсят мерки и подходи за ограничаването на неблагоприятните тенденции към влошаването на проявленията ѝ.¹ Очертаването на нови насоки на социалната политика във връзка с новите проявления на бедността има важно значение за избора на мерките за борба с бедността.

Настоящият доклад си поставя за цел да разгледа някои основни аспекти на прилагането на микрофинансиране с цел преодоляване на бедността на социално слаби групи от населението.

На първо място, разграничението между микрофинансирането и микрокредитирането има за цел да очертае ролята на микрофинансирането като *инструмент на социалната политика от нов тип*. В глобален мащаб на микрофинансирането се отделя специфично внимание не само като средство за повишаване на заетостта и доходите, а като инструмент за приоритизирането на борбата с бедността.

¹ България: предизвикателствата на бедността, (регионален анализ по данни на многоцелевото наблюдение на домакинствата 2003) авт.кол. В.Цанов, Б.Богданов, К.Стоянова, М.Коцева, И.Белева, Д.Мирчева, А.Цветков, НСИ, СОФИЯ, 2005

На второ място се отделя внимание на съвременната концепция за жизнения цикъл при избора на стратегията за борба с бедността и съответната промяна в набора от средства за борба с нови проявления на бедността.

На трето място, се разглеждат проблеми на трите институционални равнища на микрофинансиране със социална насоченост срещу бедността и се очертават някои аспекти на оценка на въздействието на прилагането на микрофинансирането у нас.

Специфика на микрофинансирането като инструмент на социалната политика и приложение в България

В процеса на финансирането на икономическото развитие на страните в преход като България от началото на 90-те години на *микрофинансирането* се отрежда ролята да подкрепя зараждането и развитието на частния сектор, най-вече на публични инвестиции за публични и частни блага, както и за малките и средни предприятия. Важен аспект на развитието на микрофинансирането е разграничаването му по специфика от микрокредитирането. Опитът на редица страни показва, че предимствата на *микрокредитирането* за борба с бедността не са безусловно неизбежни – реалността на микрокредитирането може да донесе до неизгодно влошаване на дълговото бреме, особено по време на икономически спад и криза.² Независимо, че микрокредитирането има предимства за преодоляване на бедността, както доказва опитът на носителя на Нобелова награда М.Юнус, то в условията на бързо разрастваща задлъжнялост към финансовите посредници микрокредитирането през настоящото десетилетие се превърна в риск от «дългови» капани» за по-слабите социални групи и не се счита за панацея за преодоляване на бедността.³ В условията на кредитната експанзия в България микрокредитирането също доведе до нарастване на дълговото бреме на домакинствата и с настъпването на финансовата криза се наблюдава намаляване на заемането на кредити от домакинствата като последица от влошаването на кредитоспособността им.

Приложението на микрофинансирането като инструмент за устойчивост на социалната промяна в борбата с бедността на съвременния етап се превърна в динамична област на практически решения, както и на подобряване на насоките на осъществяване на икономическо развитие в страни с нововъзникващи пазари или развиващи се страни с по-рисково високи нива на бедност.⁴ Доколкото малкият и среден бизнес се основава на предприемаческата инициатива, самонаемането на работната сила и развитието

² Dean Karlan & Jonathan Morduch, Chapter 2, Handbook of Development Economics, Volume 5

in” Access to Finance. Dani Rodrik and Mark Rosenzweig, eds”, June 2009

³ <http://poverty-org> The Financial Access Initiative at New York University, Harvard, Yale and Innovations for Poverty Action.

⁴ Robinson, Marguerite (2001). The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor. Washington, DC, IBRD/The World Bank.

Таблица 1. Финансови Задължения на домакинствата в България

	2007		Ръст на годишна база, лева			
	Евро милиони	(% от общото)	2007	2008	2009	2010
Ипотечни заеми	2,979	39.8%	64.7%	37.3%	20.4%	17.8%
Потребителски заеми	3,157	42.1%	47.5%	33.7%	17.3%	13.1%
Монетарни финансови институции	2,971	39.7%	46.3%	29.1%	15.0%	11.1%
Други финансови институции	186	2.5%	70.0%	70.0%	30.0%	21.0%
Овърдрафт	673	9.0%	60.2%	52.9%	22.6%	17.1%
Други заеми	527	7.0%	24.0%	22.7%	16.7%	13.2%
Заеми по кредитни карти*	9	0.1%	6.3%	10.0%	10.0%	15.0%
Финансов лизинг	146	1.9%	23.4%	44.0%	16.0%	12.0%
Общо	7,492	-	52.3%	35.3	18.5%	15.0%

Източник: БНБ, УниКредит Груп – УниКредит Булбанк Икономически Проучвания

* Включва балансите на небанкови финансови компании само. Издадените от банки заеми по кредитни карти са включени в други пера на монетарните финансови институции.

на семейния бизнес, публичните и частни схеми за микрофинансиране се превръщат във важна форма за стимулиране на МСП с цел осигуряване на заетост, заработване на доходи и саморазвитие на малкия бизнес. В тази си функция микрофинансирането под формата на грантови схеми, безвъзмездна финансова помощ по национални и международни целеви програми и инструменти значително помогна да се облекчават социални проблеми на прехода, свързани с безработицата и социалното изключване.

Оценявайки формиралите се тенденции през последните 15 години при стимулирането на малките и средни предприятия може да се констатира, че в условията на българския преход значително *по-голяма роля за фирмените финанси заемат не толкова грантовите микрофинансови целеви схеми за МСП, а банковите микрокредити и микрокредитни схеми, които се прилагат на пазара на банков продукт*. Микрокредитирането се развива на комерсиална основа посредством банките и конкуренцията между тях значително допринася за разнообразяване на банковите кредитни продукти. До 2003 г. няма достатъчно добър опит от прилагане на микрофинансиране с цел борба с бедността, макар че има много проектно финансирани форми на микрофинансиране от страна на чуждестранни официални и неправителствени организации. Едва след 2003 г. микрофинансирането става официално провеждана насока на социалната политика в България. Същевременно, обаче, за редица нововъзникващи МСП, както и

дребен бизнес от занаятчийски тип достъпът до микрокредитиране е лимитиран, поради оскъдността на собствения им капитал или липсата на подходящи за обезпечения по банкови кредити собствени активи. Наред с този тип МСП лимитиран достъп до микрокредитиране имат и редица лица и социални групи, които нямат постоянен собствен източник на доходи, нямат социални осигуровки и на практика са най-уязвими социално слаби групи поради рисковете от устойчива безработица, липса на доходи и бедност. В условията на българския преход появата и устойчивостта на бедността сред конкретни социални слоеве поставя въпроса за обществените нагласи и социалната политика относно борбата с бедността и социалното изключване.

Ясното разграничение между микрокредитиране и микрофинансирането на МСП, както и на възможностите за достъп до кредитиране на отделни целеви социални групи на практика придобива нови измерения в глобализиращия се свят. В редица страни борбата с бедността като стратегия разчита на прилагането на микрофинансирането, за да се подкрепи достъпа до финансов ресурс и да се като прилага целево финансиране със субсидия в специфични форми на подкрепа на най-уязвимите социални групи.

Проблемът за борбата с бедността като предизвикателство към новата социална политика

В условията на българския преход постигането на по-висок икономически растеж се стабилизира като тенденция от края на 2003 год. до края на 2007 год. като темпът на нарастване на БВП надхвърля 6 на сто средногодишно. Досега, макар и да е съществен икономическият растеж за подобряване на жизнения стандарт, той не е достатъчен, за да разреши съществуващите социални проблеми. Пазарната икономика обуслови социално разнообразие, но същевременно и задълбочаване на разликите между богатството и бедността. Наистина, въпреки по-големия просперитет на едни социални групи, една част от населението продължава да е изправена пред големи рискове: риск от неравни условия в детството, риск от бедност на цели общности и групи, напускане на работа в зряла възраст, риск от изолация и ограничена самостоятелност в напреднала възраст. Както се посочва в Доклада на ОИСР за социалната политика от м.май 2008 год.: „Това, че традиционните социални политики не са помогнали на хората да се справят с тези рискове адекватно, се потвърждава от един съществен факт: от средата на 70-те години до средата на 90-те години на ХХ-ти век, доходите от труд и капитал се разпределят все по-неравно сред населението на всяка една страна от ОИСР.” По същия начин разривът между богатството и бедността в България очертава неблагоприятна устойчива тенденция.

На тази основа в съвременните условия от началото на настоящото десетилетие придобива важно значение оценката на рисковете от уязвимостта на социално слабите групи поради бедността както за тях самите

като членове на обществото, така и за заплахите за самото общество от задълбочаващата се стратификация и бедността.

При избора на стратегията за борба с бедността и съответната промяна в набора от средства за борба с нови проявления на бедността на съвременния етап придобива значение съвременната концепция за жизнения цикъл на бедността според възрастовата структура на населението. При такъв подход е важно, че обществата, които се основават на солидарността и взаимната подкрепа залагат на ранната интервенция за борба с бедността, например с бедността при децата, за да осигурят навременна подкрепа, която е и превенция срещу оскъпяването на разходите за борба с бедността и последиците ѝ при по-късна възраст – борбата с престъпността и неграмотността в юношеска и младежка възраст.

Известна е тезата за важността във връзка с бедността при децата да се направи навреме алтернативният обществен избор между разходите на обществото, когато те остават изоставени в бедността си и разходите на обществото да предприеме мерки срещу бедността на застрашените деца. Предпочитанията да се направят в краткосрочен аспект финансови разходи за превенция на социалното изключване на децата и за тяхното образование са с цел да се избегнат дългосрочните рискове и щети за обществото от нарастване на неграмотността на работната сила и по-високата престъпност.

Бедността като спътник на съвременното общество поражда необходимост от нови подходи за намаляването ѝ и при други възрастови групи, като особено внимание заслужава групата на подрастващите и възрастните самотни жени, които най-често са имали по-ниски трудови доходи от мъжете и по този начин и пенсиите им остават твърде ниски и недостатъчни за самостоятелна издръжка.

Появата на нови прояви на бедност засилва необходимостта от правилна оценка и избор на подходящи социални мерки за преодоляването ѝ.

Първо, бедността винаги е явна и има много социални различия поради бедността. Не е тайна, че бедността не е присъща само за отделни индивиди или семейства, но за цели общности и по този начин тя се локализира в определени населени места и така има тенденция да се самовъзпроизвежда.

Второ, фактът, че хората са бедни е знак, че те не са се включили успешно в работната сила или в обществото: с други думи, бедността и неравенството са доказателство за неефективно общество, което не усвоява адекватно човешки ресурси и възможности, а понася щети от явления и проблеми на рискови социални групи, които застрашават публичната сигурност.

Трето, децата с бедни родители имат по-малък шанс за успех в живота от децата с богати родители: увеличеното неравенство на доходите води до увеличено неравенство на възможностите в образованието и социалната интеграция. В този смисъл според изследване на ОИСР, „неуспехът в

борбата с бедността, пред която са изправени милиони семейства и техните деца, е осъдителен не само от социална гледна точка, но намалява сериозна възможността ни да поддържаме икономически растеж през годините.”⁵

Увеличаването на неравенството при разпределението на доходите на домакинствата се поражда от различни причини, включително от развитието и смяната на технологиите и глобализацията, от промените в демографските и семейните модели, както и много други фактори. Отчитането на социалното разнообразие предлага възможности да се вземат предвид не само икономически, но и социо-културни и етнически причини, които формират проявите на бедността и нейното самовъзпроизводство. Например, в България изследванията на проблемите на ромското население, освен че се съсредоточават върху причините и начините за поява на бедността, обръщат внимание на това, което социалната политика може да постигне като прилага социална подкрепа и микрофинансирането против бедността. Начинът, по който социалните политики са създавани в миналото е предлагал само един подход за справяне с все по-неравностойното разпределение на доходите на различни социални групи: чрез данъчното облагане на тези, които са имали най-голяма полза от икономическия растеж, тези с по-високи доходи, за да се компенсират онези, които не могат да си намерят добре платена работа, дали поради инвалидност, болест, липса на качества или нещо друго. Всички страни продължават да използват този подход като основен начин за облекчаване на бедността и другите форми на неравностойно положение. Съществува, обаче, един присъщ на този подход проблем – ако нарастването на пазарния доход продължава, след известно време ще бъде по-трудно да се преразпределят повече пари, тъй като гласоподавателите в по-завидно икономическо положение може да отхвърлят продължаващите данъчни увеличения, а нарастващите нива на данъчно облагане могат да възпрат инвестициите и стремежът към заработване на по-високи доходи.⁶

При демографската ситуация в България наред с това, препятствията пред по-високите публични социални разходи са допълнително утежнени факта, че работещите понасят по-голямото бреме на разходите за издръжка на семейството си, поради необходимостта да се подпомага застаряващата част от населението. Тази солидарност вътре в семейството в България придава особена характеристика на устойчивостта му срещу задълбочаване на бедността и е част от социалното разнообразие.

Вместо да разчитат единствено на данъци и публични трансфери, съвременните развити страни търсят други начини за справяне със социалните предизвикателства в днешно време. Към тази цел са насочени *активните* социални политики, тъй като те се опитват да променят условията, при които се развиват индивидите, а не просто да смекчават неравен-

⁵ Social Policy, OECD, May 2008

⁶ Musgrave P & P. Musgrave, Public Finance, MacMillan Publishers, 1999

ствата, причинени от тези условия. По този начин *пасивния и компенсаторен подход на миналото* поставя по-голямо ударение върху *инвестирането в хората и стимулирането им за активно участие на пазара на труда*, с оглед максимизиране на техния потенциал да станат независими, самостоятелни членове на обществото. Например, ученето през целия живот и отхвърлянето на възрастовата дискриминация при трудоуема са примери за подходи на активната социална политика. Също така е поставено ударение върху значението на базирането на социалните политики в *перспективата на жизнения цикъл, така че да се определи как условията в определена фаза от живота на един индивид* неизменно влияят върху тези от следващата фаза, а и да се предвидят евентуални бъдещи проблеми. Използвайки жизнения цикъл, за да свърже проблемите от опита и преживяванията от детството, през зрялата и напредналата възраст на практика новият тип социална политика в значителна степен се нуждае от специфичност на микрофинансиращите програми. Последната се свежда до необходимостта по-успешно да се съчетаят различни на вид области и дейности на микрофинансиране с по-адекватна преценка на жизнения цикъл на застрашените социални групи с цел превенция или преодоляване на бедността им. Например, чрез микрофинансирането може да се подобряват условията на публичните заведения за деца, както и да се създават възможности за придобиване на професии чрез създаване на стимули за предприемачи, които приемат на работа млади хора.

Социалната политика често в миналото е считана за бремене за обществото и за бюрократизация на държавата, което е вредно за предприемаческия дух и обезкуражава заетостта и спестяването. На съвременния етап, използвайки перспективата на целия жизнен цикъл, проблемите на микрофинансирането могат да се структурират около три ключови цели на социалната политика:

Предоставяне на децата на по-добри възможности за нормален старт в живота. Много от социалните проблеми се коренят в детството. Премахването на детската бедност е изключително важно за социалната политика: децата, които израстват в неравностойни домакинства се представят по-слабо в училище, по-трудно си намират работа и е по-вероятно да са безработни, болни или с хора увреждания в своята зрелост, с което се усложнява неравностойността и мизерията на различните поколения. В общ смисъл, семейната нестабилност може да повлияе негативно на шансовете за по-добър живот, както и неадекватните грижи – дали от страна на родители, които нямат време и качества да отгледат децата си, или от страна на детегледачки без необходимата квалификация. Необходима е смесица от реформи в данъчната и служебната система, детските помощи и подпомагане на работещите родители – особено на майките – за по-лесно съвместяване на работните и семейните им задължения.

Постигането на подобни реформи у нас се изразява в особеното вни-

мание към подпомагане на жилищното осигуряване на населението от ромски произход, както и мерките за борба с неграмотността сред това население. Остротата на тези проблеми налагат голяма социална и икономическа цена на обществото.

За целите на активната социална политика срещу бедността има голямо значение:

➤ Инвестирането в деца – включително програми за интервенция в ранното детство, особено такива, които ангажират в голяма степен семейството.

➤ Увеличаване на заетостта сред майките – включително адаптиране на данъчните системи и системите за социални помощи по такъв начин, че да не се обезкуражават и вторите членове на семейството (освен основния работещ – например мъжът), да започнат работа.

➤ Съвместяване на семейните и трудовите задължения – чрез координация на ред области като детски помощи, по-дълъг платен отпуск за родители и добро отношение към семейството на работното място.

➤ Създаване на благоприятна рамка за увеличаване на средното ниво на раждаемост – чрез политики, които да облекчават разходите по отглеждане на дете и дават възможност на младите двойки за стабилно участие на трудовите пазари.

Подпомагане на индивиди в техния разцвет да преодолеят бариерите пред качествените работни места. Осигуряване на работа за безработните и подпомагане на хората в неравностойно положение при придобиването на необходимите качества за по-високо заплащане са най-добрите начини, чрез които икономическият и социалният прогрес могат да бъдат съвместени. Порочният кръг, който започва с липсата на работа и води до загуба на самочувствие, загуба на качества, изолация и отлъчване от обществото, трябва да бъде разчупен – последните успехи постигнати от много страни от ОИСР чрез намаляване на социалните помощи доказват, че това може да се случи. Постигнатият прогрес при интегрирането на безработните в работната сила трябва да бъде разширен и към други групи, като самотните родители и хората с недостатъци, чрез премерени интервенции, които поставят по-голямо ударение върху интеграцията към трудовия пазар.

Резултатите от тези политики ***на преход от социални помощи към работа***, макар и позитивни, насочват към нуждата от допълнителни политики за ***социални мероприятия при работа***. Този вид политики са съществени, ако получателите на социални помощи не само получават работа, но и се задържат на нея и избягват бедността.:

Защитаване на благосъстоянието на хората в напреднала възраст чрез увеличаване на тяхното участие в икономическия и обществен живот. Пенсионните системи от типа ***на разходопокривната сис-***

тема са много важни за подобряване на благосъстоянието на хората в напреднала възраст, но тяхната увеличаваща се цена в следствие на застаряващото население заплашва финансовата устойчивост, както и способността за социални инвестиции в по-младите поколения. Бедността при хората в напреднала възраст е крайно остро социално явление в нашата страна поради растящия брой на застаряващото население. За да се градят пенсионните обещания върху стабилна основа, пенсионните системи се нуждаят от по-реалистична връзка между социалните помощи от една страна, и очакваната продължителност на живот и дохода на заетата част от населението, от друга: не е разумно – нито отговаря на желанията на болшинството възрастни хора – следващите поколения да прекарват все по-малка част от живота си в работа. Нуждата да се склонят повече възрастни хора да останат на работното си място не означава, обаче, всеобщо увеличение на пенсионната възраст: нивата на болест и инвалидност показват, че някои хора в напреднала възраст срещат други пречки освен възрастта, за да продължат да работят. В допълнение, увеличаващ се брой на възрастни хора ще се нуждаят от качествени и достъпни дългосрочни грижи. Приоритетите в тази област включват:

- Ограничаване на разходите за пенсия по старост от обществените бюджети – включително чрез въвеждането на по-голяма диверсификация на дохода при пенсиониране сред заетите със среден и висок доход.

- Благоприятстване на по-дълъг активен трудов живот с цел премахане на възможностите за ранно пенсиониране, увеличение на стандартната възраст даваща право на обществена пенсия, коригиране на стимулите за ранно пенсиониране, и др.

- Подобряване на качеството и достъпа до дългосрочните грижи – включително социални асистенти за възрастни, увеличен достъп до формални грижи по домовете на нуждаещи се възрастни граждани и по-добър мониторинг върху качеството на грижите.

Активните социални политики имат потенциал да намалят негативните ефекти на социалните системи, които държавата следва да издържа чрез преразпределение на бюджетни приходи и разходи. Активните социални политики също отчитат жизнения цикъл на бедността според възрастовите различия и имат за цел да „подготвят” в предходни периоди по-добра адаптация с цел предотвратяване на бедността.

Сложните връзки между различните социални проблеми и между икономическите и социалните процеси обуславят нуждата от промяна в практиките на борбата с бедността. Инвестициите в активни социални политики не винаги са с гарантирана възвръщаемост. Агресивността на средата или принадлежността към определена социална общност на един по-късен етап може да обезсмисли инвестициите в активни социални мерки, например в детската възраст. При наличието на такива рискове социалната подкрепа е изправена пред редица предизвикателства да се икономизират разходите на публичните институции, както и да се търсят партньорства с

частния сектор. Управлението на активните социални политики за определени социални общности с цел преодоляване на бедността неизбежно изисква да се взаимодейства с всички заинтересовани групи от публичния и частен сектор.

Особености на приложение на микрофинансирането като средство за борба с бедността

Микрофинансирането се прилага в България на три институционални равнища (държавните институции, институциите от банковата система и официални фондове и програми на развити страни и техните глобални организации и регионални групировки, както и небанкови финансови и кредитни институции). Спецификата на формите на микрофинансирането като вид социална политика са особено характерни за две от институционалните равнища – на равнище на държавни институции и на равнище на конкретни фондове и програми на отделни държави и регионални групировки.

На равнище на държавни институции

Основни цели на социалната политика са намаляване на безработицата, борбата с бедността, подобряване на качеството на живот на българските граждани, създаването на социален капитал и социална интеграция. За да се постигнат тези стратегически важни приоритети са необходими мощни и ефективни социално-икономически инструменти.

Сред прилаганите инструменти на социалната политика за целите на социално подпомагане чрез подкрепа на заетостта важно място заемат Фонд „рехабилитация и социална интеграция” и Фонд „Условия на труд”.

Фонд „Рехабилитация и социална интеграция”. При наемане на безработни инвалиди от БТ от бюджета се предоставят средства за трудово възнаграждение, допълнително възнаграждение, дължимите вноски за фондовете на ДОО, ДЗПО и НЗОК за срок. Могат да се ползват от фонда Работодатели, които разкриват нови или оборудват специални работни места за инвалиди за не по-малко от 30 месеца. За осигуряване достъп до работно място – до 1 500 лв. За приспособяване на работно място – до 1 000 лв.; За оборудване на работно място за инвалид – до 3 000 лв.

Фонд „Условия на труд” при Министерство на труда и социалната политика е предназначен да подпомага отраслови, браншови и регионални съвети по условия на труд; Организации на работници и служители и на работодателите; Физически и юридически лица. Фондът осигурява до 20% от стойността на проекта, ако през последните 6 месеца са внасяни редовно осигуровки, декларирали са наличие на рискови фактори на условията на труд, да са осигурили договор със служба по трудова медицина.

Доказано ефективни инструменти на социалната и икономическата политика са социално-инвестиционните фондове. В България такъв фонд е създаден със Закона за Социалноинвестиционния фонд (СИФ), обнарод-

ван в ДВ., бр. 32 от 03.04.2001 г., като второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към Министерство на труда и социална политика.

Дейностите, очертани в Закона за СИФ се осъществяват чрез изпълнението на различни програми и проекти, финансирани от български и чуждестранни източници. От началото на февруари 2003 г., СИФ започна ефективно работа по изпълнението на съвместен проект на Международната банка за възстановяване и развитие (МБВР) и Министерството на труда и социалната политика „Социални инвестиции и насърчаване на заетостта” на обща стойност € 67,8 млн., които ще бъдат инвестирани в социално значими проекти в рамките на 5 години. Финансирането се осъществява чрез държавно гарантиран заем, отпуснат от МБВР на Република България. Наред с това Министерството на труда и социалната политика и кандидатите по проекти финансират инициативите в размер на € 17 млн.

Основните цели на фонда и изпълняваните проекти е укрепване на съществуващата система за социална защита и разрешаването на проблеми, свързани с безработицата и бедността включват: **Реализация на микропроекти за развитие на общностите и реализация на микропроекти за инфраструктура и за активни мерки на пазара на труда.**

Чрез безвъзмездното финансиране от Социалноинвестиционния фонд (СИФ) на **микропроекти за развитие на общности** се създават възможности и предпоставки за устойчива заетост, генериране на доходи, подобрен достъп до услуги и инфраструктура, както и изграждане на капацитет сред общностите за определяне на приоритети и управление на инвестиции и дейности от местно значение. Те са насочени преди всичко към потребностите на социално-уязвимите и изолирани групи от населението, които са загубили позиции на пазара на труда в резултат на реструктурирането на икономиката, засегнати са от процеса на обедняване и изпитват затруднен достъп до социални услуги.

Безвъзмездното финансиране на микропроекти за развитие на малки общности е неразделна част на стратегията на фонда да създава устойчива заетост и да съдейства за борбата с бедността и социалната изолация. От тези микропроекти се очаква да подобрят достъпа до обекти на икономическата и социална инфраструктура, да създадат възпроизводими модели на гъвкави пазарни механизми за ре-интегриране на безработни и социално – уязвими групи на пазара на труда, да насърчат устойчиви форми на заетост и генериране на доход чрез стимулиране на активността на малки общности и подкрепата за местни инициативи. Целите, които се преследват с микропроектите са твърде широки по обхват:

➤ Създаване на капацитет в малки общности да формулират и ефективно да управляват социално значими проекти за развитие;

➤ Създаване на модели на организационна култура, които позволяват на малки общности да партнират на местната и централната власт в осъществяването на проекти за развитие;

➤ Създаване на партньорски отношения с местни стопански, поли-

тически и неправителствени организации, в това число представителните на национално равнище организации на работниците и служителите и на работодателите, и техните поделения;

➤ Насърчаване на заетостта на местно равнище чрез подобряване на квалификацията на работната сила и конкурентно-способността ѝ на пазара на труда;

➤ Стимулиране на предприемаческата активност сред групите, в неравностойно положение на пазара на труда;

➤ Разработване на ефективни и активни мерки за пазара на труда, насочени към намаляване равнищата на безработица;

➤ Реинтеграция на групите в неравностойно положение чрез подобрен достъп до заетост и социални услуги, стимулиране на предприемачеството и повишаване на квалификацията.

Чрез микропроектите се осъществяват инвестиции в следните публични блага и услуги:

➤ Инвестиция в техническа и социална инфраструктура;

➤ Инвестиция в производствена дейност;

➤ Финансиране на услуги т.нар. меки мерки на пазара на труда / провеждане на обучение, изграждане на организационна и управленска структура, диверсификация на предоставяни социални услуги/;

➤ Инвестиция в проекти, включващи елементи от гореизброените;

При Финансирането на микропроекти се прилага еднообразни изисквания, като например:

1. Общата стойност на проекта да е в размер от 6 000 евро до 60 000 евро;

2. СИФ финансира 80% от стойността на проекта, а съфинансирането от страна на кандидата трябва да не е по-малко от 20 %;

3. Споразумение за финансиране не може да бъде подписано в случай, че стойността на проекта надвишава с повече от 20 % заявената стойност.

Социалноинвестиционният фонд финансира също така микропроекти, разделени в две области „Инициативи за развитие на обществената инфраструктура” и „Активни услуги на пазара на труда”.

В първата област попадат проекти, които имат за цел повишаване качеството на живот в районите на изпълнение чрез инвестиции в инфраструктурни микропроекти. Временната заетост спомага за социалното интегриране на безработните лица и им помага да избегнат дългосрочната безработица. Инициативите предоставят на хора в неравностойно социално положение възможност за осигуряване на временна работа и доход. Като резултат от постигането на тези цели се насърчава формирането на позитивен социален капитал в общности и общини с ограничен потенциал за икономически растеж и се подобрява тяхната инфраструктура.

Проектите допускат конкретизация на определени условия според потребностите на бенефициента, а етапите на осъществяване на микропроектите се основават на посочените цели при запазване на приоритета на

общностната инициатива.

За всеки микропроект се изисква минимален дял съфинансиране от страна на кандидатите в размер на 20% от общата стойност на микропроекта.

Във втората област – „Активни услуги на пазара на труда” проектите са насочени към увеличаване капацитета на човешкия капитал и намаляване на безработицата сред групите в неравностойно положение при променящите се икономически условия и условията на пазара на труда. Средства се предоставят за: създаването на достатъчна и надеждна информация за пазара на труда с цел повишаване на ефективността на вземаните управленски решения, предоставянето на услуги по професионална квалификация и преквалификация, създаването на бизнес центрове и инкубатори за насърчаване на предприемачеството. Проектите в тази област се осъществяват от Агенцията по заетостта и нейните регионални поделения в България.

Микропроектите, които се приемат за разглеждане от Социалноинвестиционния фонд се подават от общини или общности, заинтересовани от решаването на конкретен проблем, отнасящ се до местната инфраструктура, предоставянето на достъп до социални услуги, съгласно специалните правила на проект „Социални инвестиции и насърчаване на заетостта”.

В качеството на кандидати по микропроектите встъпват общини или общности, представлявани от юридически лица с нестопанска цел, наречени посредници (получатели на финансирането).

Средствата на СИФ се разпределят между кандидатстващите микропроекти на състезателен принцип. Всеки микропроект се състезава с микропроекти от същия тип. Шансовете за успех на един микропроект зависят не само от неговите качества и параметри, но и от характеристиките на общността и средата, където той би се осъществявал.

Въз основа на постъпилите предложения в СИФ се определят квоти за отделните типове микропроекти и се съставя инвестиционната програма на фонда за годината. Микропроектите получават социална, институционална и технико-икономическа оценки и се класират съгласно правилата на проект „Социални инвестиции и насърчаване на заетостта”. Класираните микропроекти фондът предлага за одобрение на своя Управителен съвет в рамките на годишния бюджет.

Поради специфичната насоченост на инвестициите на фонда, проекти с определени характеристики не се разглеждат като потенциални кандидати за средствата на СИФ.

При инфраструктурните микропроекти такива са първокласни, второкласни и третокласни пътища; трансформатори, кабели за високоволтови мрежи; автоматични телефонни централи, инсталации на мобилни телефони; големи пречиствателни станции; специализирано оборудване; специализирано медицинско и високотехнологично оборудване.

На второто институционално равнище могат да бъдат отнесени

всички програми и инициативи за борба с бедността, които се осъществяват за сметка на средства и програми на национални институции и международни официални донори, в т.ч. Международни официални институции, фондове и програми за развитие на отделни развити страни.

При анализа на въздействието на тези програми и проекти за микрофинансиране могат да се отчетат както успехи, така и редица рискове и заплахи. От гледна точка на положителната и силна страна на микрофинансирането при тези програми е фактът, че те значително са допринесли да се измени социалната среда и да се компенсира липсата на публични и частни средства за преодоляване на остри социални проблеми, както и за по-добра социална интеграция. Най-важната характеристика на тези програми, че те са бизнес ориентирани и тяхната дейност в България е била опосредствана чрез създаване и развитие на нови стопански субекти сред малкия и среден бизнес, както и чрез укрепване на неправителствени организации, които заемат определена „ниша” в развитието на дейности за борба с бедността и за по-добра социална интеграция.

Основният риск и предизвикателство при реализацията на разглежданите от този тип проекти за микрофинансиране в борбата с бедността е доколко тези програми запазват своята устойчивост и така правят инвестицията в тях да позволи реална промяна в поведенческите характеристики, в социалния статус и в социалната среда на социално слабите групи.

При анализа на прилаганите средства и програми за населението с ромски произход очевидно се натрапва **крайно незадоволителното състояние на ефективността** от промяната вследствие на инвестицията под формата на грантови схеми, безвъзмездна помощ и др. На този фон възникват конкретни социални въпроси като например: неблагоприятния избор на бенефициентите, повратностите с използването на парите от посредниците, чрез които действат тези програми и проекти, липсата на адекватност на целеполагането на проектите на принципа на съучастие от страна на бенефициента и др. Грешките и пропуските при съставянето на проектите и избора на профила на бенефициентите са също важен аспект на оценка на въздействието на редица програми.

На трето институционално равнище микрофинансирането се организира целево от небанкови кредитни институции, в т.ч. потребителски кооперации, Взаимоспомагателни каси и кредитни съюзи. Напредъкът в тази област на развитие на българските небанкови кредитни и потребителски съюзи също се ползува с подкрепата на международни официални и частни донори.

Заклучение

Съвременната глобална финансова и икономическа криза има по-сериозни последици за социалните групи с ниски доходи и състоянието на бедността в България отколкото се предполагаше доскоро. Причините за това се коренят в сложността на комбинацията от спада на съвкупното

търсене на вътрешния и на външните пазари и срива на доходите наред с растящата безработица. Значителният спад на БВП на България с над 6 на сто през 2009 г. влошава значително приходите в бюджета на правителството. По този начин правителствената политика на бюджетни разходи се натъква на трудности по поддържането на баланса между издръжката на социалната подкрепа за социално слабите и безработните и активните мерки за стимулиране на бизнеса и за политиките по социално включване. В същото време е ясно, че наличието на източници за микрофинансиране значително намалява. Нещо повече, каналите на трансмисия на глобалната криза имат по-бързи и неочаквано силни ефекти за българската икономика след края на 2008 г. и понастоящем чрез намаляването на износа и свиването на външните пазари, и съкращаването на входящите от чужбина финансови потоци под формата на портфейлни и преки чуждестранни инвестиции, както и частни парични трансфери и постъпления.

В условията на намаляване на наличните схеми и източници за микрофинансиране и източниците на финанси за социално включване, става неизбежно за вземащите решения по политиката за борба с бедността да се фокусират върху мобилизацията на вътрешните ресурси за ограничаване нарастването на безработицата и поддържане на мрежите за борба с бедността. Нуждата от увеличаване на заемния капацитет за микрокредитиране и наличието на ресурси за микрофинансиране ще останат предизвикателство за публичните и частни институции за периода на очакваното следкризисно икономическо възстановяване.